

**ВІД ЕКСПОРТНО-СИРОВИННОГО СЦЕНАРІЮ
ДО КОНКУРЕНТНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

Н.С. Коткова, к.е.н., с.н.с.
відділу економічних досліджень
Інституту продовольчих ресурсів НААН
ORCID ID: 0000-0002-0553-1439

Мета статті – обґрунтувати необхідність поступового переходу від моделі сировинного типу до конкурентної моделі розвитку економіки України, орієнтованої на створення доданої вартості всередині країни в умовах глобальних викликів. **Методика дослідження.** У процесі дослідження використано діалектичні методи пізнання процесів і явищ: монографічний метод (аналіз наукових здобутків учених щодо моделей соціально-економічного розвитку в умовах глобальних викликів), емпіричний метод (щодо комплексної оцінки сучасного стану об'єкта дослідження), порівняльний аналіз (визначено та проаналізовано головні критерії конкурентності економік окремих країн світу та України), абстрактно-логічний метод (теоретичні узагальнення та формулювання висновків). **Результати дослідження.** У процесі вивчення питань моделі економічної системи України розкрито динаміку економічного зростання України та національних економік індустріально розвинених країн, проаналізовано їх головні критерії. Виявлено найважливіші причини слабкої конкурентності української економіки. **Елементи наукової новизни.** Набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо створення національної економічної моделі України, яка могла б адекватно і ефективно адаптуватися до викликів сучасності і відповідати на існуючі загрози, в основу якої повинно бути покладено політику економічного розвитку та імпортозаміщення. **Практична значущість.** Відмова від експортно-сировинного сценарію розвитку економіки України до конкурентної моделі економіки, що орієнтована на створення доданої вартості всередині країни, дасть змогу зменшити рівень імпорту і підвищити рівень добробуту населення.

Ключові слова: соціально-економічна модель; глобалізація; індекс глобалізації; сировинна модель розвитку економіки; інноваційна модель економічного зростання; критерії конкурентності економіки

**FROM RAW MATERIAL EXPORTING SCENARIO TO
THE COMPETITIVE MODEL FOR DEVELOPMENT OF THE ECONOMY
OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHALLENGES**

N. Kotkova, Ph.D, Economics, Senior Researcher,
Department of Economic Research
Institute of Food Resources of NAAS
ORCID ID: 0000-0002-0553-1439

The objective of the article to substantiate the need for a gradual transition from the raw material model to the competitive model of Ukraine's economic development, oriented towards the creation of value added within the country in the context of global challenges. **Research methodology.** In the course of the research, dialectical methods of knowledge of processes and

appearance were used together with the monographic method (the analysis of scientific achievements of scientists regarding models of social and economic development under the conditions of global challenges), the empirical method (concerning the complex assessment of the current state of the object of research), comparative analysis (defined and analyzed the main criteria of the competitiveness of the economies of individual countries of the world and Ukraine), abstract-logical (theoretical generalizations and formulation of conclusions).

Research results. *In the process of studying the issues of the model of the economic system of Ukraine, the dynamics of economic growth of Ukraine and national economies of industrially developed countries are analyzed, their main criteria are analyzed. The most important reasons for the weak competitiveness of the Ukrainian economy are revealed. Elements of scientific novelty.* *The theoretical positions concerning the creation of a national economic model of Ukraine, which could adequately and effectively adapt to the challenges of our time and respond to the existing threats, which should be based on the policy of economic development and import substitution, have been further developed. Practical significance.* *The refusal from the export-raw scenario of Ukraine's economic development in favor of a competitive model of the economy, aiming at creating value added within the country, will allow to reduce the level of imports and increase the level of welfare of the population.*

Key words: *socio-economic model; globalization; globalization index; raw material model of economic development; innovative model of economic growth; criteria of competitiveness of the economy*

Постановка проблеми. Сьогодні світ переживає складний період радикальних трансформацій, які зачіпають основи економічних систем різного рівня, що проявляються в зниженні їх системної стійкості та супроводжуються кризовими явищами. В даний час особливо більшої значущості набуває усвідомлення взаємозв'язку трансформації економічних систем з сучасними глобалізаційними викликами, закономірностями і тенденціями інформаційного і науково-технологічного розвитку світової економіки. Посилення взаємодія національних економік, прискорений розвиток глобалізаційних процесів у все більшій мірі впливають на формування вектора економічної трансформації результативність системних змін.

Сьогодні українське суспільство потребує чітко визначених орієнтирів соціально-економічного розвитку, у зв'язку з чим особливої актуальності набуває теоретичне дослідження сутності моделей економічних систем в умовах глобальних трансформацій і формулювання його відповідних критеріїв для української економіки. Сформована в Україні соціально-економічна модель хоча і дозволила створити певні контури ринкової економіки, її інфраструктури, водночас не забезпечує нормального функціонування ринку і перешкоджає дії ринкових стимулів розвитку виробництва. Ринкові відносини часто носять поверхневий і формальний характер. Більш того, нинішня соціальна модель функціонування української економіки не містить багатьох необхідних елементів механізму цивілізованого формування і відтворення капіталу, при яких індивідуальний стан утворюються в значній мірі за допомогою державного бюджету, на основі ухилення від податків, шляхом порушення законності й т.п.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми формування і функціонування економічної системи звертали свій дослідницький інтерес представники багатьох напрямків і шкіл економічної теорії. У найбільш явній формі деякі положення про економічну систему та джерела її зміни містяться в роботах представників класичної політичної економії А. Сміта і Д. Рікардо. Для сучасного розуміння трансформації економічної системи велике значення мають дослідження К. Маркса щодо виробничих відносин капіталістичного суспільства і впливу на їх розвиток кооперації, мануфактури, фабрик і процесів суспільного виробництва.

Серед досліджень українських учених, присвячених економічним системам, варто виділити праці Г. Башнянина, В. Борщевського, Б. Гаврилишина, А. Гальчинського, В.Геєця, І. Грабинського, А. Гриценка, Б. Кульчицького С. Мочерного, В. Новицького та ін. У вітчизняних дослідженнях розглянуто лише окремі аспекти соціально-ринкової економіки, зокрема, фундаментальними з цієї проблематики є праці М. Туган-Барановського. Разом з тим багато аспектів, пов'язаних з формуванням сучасних економічних систем в умовах глобальних трансформацій продовжують залишатися недостатньо дослідженими.

Мета статті – обґрунтувати необхідність поступового переходу від моделі сировинного типу до конкурентної моделі розвитку економіки України, орієнтованої на створення доданої вартості всередині країни в умовах глобальних викликів.

Рішення проблем економічного розвитку України наполегливо пов'язують з трансформацією соціально-економічної компоненти системи, що перешкоджає економічному руху. Проте єдиним правильним шляхом буде поєднання всіх чинників розвитку і використання їх в національній економічній моделі із врахуванням національних особливостей. В Україні процес реформування вітчизняного виробництва ґрунтувався на принципі мінімального втручання держави. Така політика не сприяла появі у підприємців зацікавленості в технологічному прогресі. В українському випадку чиста теорія явно не відповідає реальній практиці.

Лібералізація і глобалізація є безпосередніми механізмами впливу трансформаційного процесу на вітчизняне виробництво. Проте механізми трансформації не можуть діяти ізольовано один від одного. Вони функціонують завжди у взаємодії, створюючи, таким чином, опосередковані механізми. Крім того, ступінь впливу опосередкованих механізмів розрізняється залежно від галузі або сектора промисловості.

Ключовим елементом трансформації в Україні з'явилася приватизація або реформування відносин власності. Основою становлення нової економіки України є розвиток приватної власності. Слід зауважити, що найбільш поширеною є індивідуальна приватна власність, проте, з економічної точки зору, панівні позиції займає акціонерна власність. Ця обставина стає вирішальним при формуванні інституційних основ ринкової моделі, в якій інститут власності виступає як поєднання різних форм власності. Таким чином, за формами власності та за типами підприємництва ринкова модель є змішаною, залишаючись при цьому приватною[1].

На думку відомого українського економіста С. Мочерного, змішана економіка – це модель соціально-економічного розвитку, що передбачає поєднання приватної і державної форм власності, плану і ринку, проведення інституціонально-соціальних реформ для побудови прогресивнішого ладу. Він зазначав, що частка державного сектору в економіці повинна бути 30-35%, трудової та колективної – 50-55%, а приватної 10-25% [2].

Перед Україною постає майже увесь спектр зазначених глобальних проблем. І не тільки Україна, а навіть найпотужніші країни світу не в змозі самотужки їх розв'язати. Тому для подолання цих проблем і ризиків людство об'єднує свої зусилля і ресурси. Україна, як центральноєвропейська держава, також не може залишатися осторонь глобалізаційних процесів. У щорічному рейтингу конкурентоспроможності країн (The Global Competitiveness Report 2017-2018) Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum, WEF) лідером стала Швейцарія, Україна піднялася на 81 місце (з 137 країн світу). Для порівняння у 2016 р. Україна посідала 85 місце з 138 країн світу [3].

Експерти Світового економічного форуму зазначають, що погіршення рейтингу конкурентоспроможності нашої країни на 6 позицій відбулося внаслідок спаду за такими складовими, як «макроекономічне середовище», «рівень розвитку фінансового ринку», «якість інституцій», «інфраструктура», «ефективність ринку товарів». Найбільш проблематичними факторами, що впливають на бізнес в Україні, є політична нестабільність, інфляція та неефективна діяльність уряду. Крім цього, на слабку

конкурентоспроможність України впливає злочинність, погане здоров'я суспільства і малоосвічені робітники.

З метою оцінки ступеню включення окремих країн до процесу глобалізації використовують найпоширеніший КОФ-індекс глобалізації, що дозволяє побудувати рейтинг країн за ступенем залученості у глобальні потоки (табл. 1).

Таблиця 1

**Рейтинг України за індексом глобалізації
за версією КОФ серед світових держав у 2017 році**

Країни	Індекс глобалізації		Економічна глобалізації		Соціальна глобалізація		Політична глобалізація	
	Місце в рейтингу	Значення	Місце в рейтингу	Значення	Місце в рейтингу	Значення	Місце в рейтингу	Значення
Нідерланди	1	92,84	4	93,06	4	90,71	5	95,41
США	27	79,73	54	71,58	30	78,82	19	91,43
Україна	45	70,24	63	68,42	63	61,05	43	84,90
Китай	71	62,02	121	52,84	80	54,23	44	84,26

Джерело: складено автором з використанням [4]

Як свідчать дані табл. 1, загальний індекс глобалізації у 2017 р. за системою КОФ для України склав 70,24 (100 балів – максимальна оцінка). Україна посіла 45-ту позицію в рейтингу серед 193 держав світу. У порівнянні з 2016 р. КОФ-індекс для України склав 70,71, а рейтингова позиція – 41. Таке зниження пояснюється насамперед уповільненням структурних реформ у ключових секторах економіки та політичною нестабільністю.

На сьогоднішній день особливо гостро і актуально позначена проблема дестабілізації глобальної фінансової структури в результаті кризових змін в політиці та економіці. Однією з головних причин криз можна назвати неефективність функціонування економіки України, так як на протязі довгого часу зберігається орієнтація на експортно-сировинну модель розвитку. Тому Україна все ще залишається в категорії країн, що розвиваються, в той час як розвинені країни вже перейшли на інноваційну модель економіки, розвиваючи промислове виробництво, інновації, високі технології.

Економічний добробут громадян тісно пов'язаний із показником ВВП в розрахунку на душу населення. Якщо порівняти динаміку макропоказників України з іншими країнами, то загалом у Європейському союзі рівень ВВП на душу населення становив у 2017 році 33715,13 дол. / особу. В Україні – 2639,82 дол. / особу, що складав 7,83% від показника у Європейському союзі (табл. 2). При цьому у 1990 р. ВВП на душу населення в Україні становив 9,91% від показника у Європейському союзі, що свідчить про надто високе відставання розвитку економічної системи України в умовах глобальних трансформацій від економічного розвитку Європейського союзу. Сильний вплив на рівень макроекономічних показників України має наукове відставання країни від передових країн світу і переважно екстенсивний шлях розвитку. Через це для України є характерний розвиток лише окремих галузей виробництва, які є ресурсо затратними, в основному виробництво сировинної продукції, тоді як готова продукція не відповідає міжнародним стандартам. Також значний вплив на рівень ВВП країни становить високий рівень корупції.

Цікавим є порівняльний аналіз ВВП на душу населення і ВВП на одного працівника України та 20 ключових економічних систем планети, розташованих на різних континентах. Міжнародні порівняння показника ВВП (за паритетом купівельної спроможності) на одного працівника, що відображають показник продуктивності праці, дають змогу зробити висновок про істотне відставання України за цим показником не тільки від економічно розвинених країн (Німеччини, Франції), а й країни пострадянського простору – Російської Федерації (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз ВВП на душу населення та ВВП на одного працівника країн G20 та України

№ з/п	Країни G-20	ВВП на 1 особу, дол. США				Темп приросту, 2017 р. / 1990 р., %	ВВП на одного працівника (2011 р. = const, за паритетом купівельної спроможності), дол. США				Темп приросту, 2017 р. / 1991 р., %	Середня заробітна плата у 2017 році, нетто, дол. США / особу
		1990 рік	2000 рік	2014 рік	2017 рік		1991 рік	2000 рік	2014 рік	2017 рік		
1	Австралія	18214,84	21669,41	62327,56	53799,94	195,36	62955,41	75426,12	87834,66	91149,22	44,78	1920
2	Аргентина	4318,77	7669,27	12245,26	14401,97	233,47	30630,51	39482,71	45240,19	45108,96	47,27	830
3	Бразилія	3093,04	3739,12	12026,62	9821,41	217,53	28267,57	29091,81	33431,30	31680,58	12,07	1050
4	Велика Британія	19095,47	27982,36	46783,47	39720,44	108,01	57399,79	70093,39	78378,08	79330,52	38,21	2780
5	Індія	363,96	438,86	1576,00	1939,61	432,92	4785,41	6771,46	14587,58	16774,16	250,53	223
6	Індонезія	585,00	780,09	3491,59	3846,86	557,58	12119,47	13206,24	21613,41	23787,86	96,28	1123,85
7	Італія	20757,09	20051,24	35396,67	31952,98	53,94	8235,05	99380,46	94854,89	93487,68	В 10 р.	2350
8	Канада	21371,29	24124,17	50633,21	45032,12	110,71	64397,39	76226,73	83496,44	83949,98	30,36	2352
9	Китай	317,88	959,37	7683,50	8826,99	в 27 разів	2972,80	6553,76	22763,43	27152,83	813,38	746
10	Корея	6516,31	11947,58	27811,37	29742,84	356,44	28571,46	44396,11	65326,36	67955,89	137,85	2100
11	Мексика	3077,75	6959,39	10580,97	8902,83	189,26	36704,29	38859,64	39177,21	38390,26	4,59	982
12	Німеччина	22219,57	23718,75	48042,56	44469,91	100,14	69299,53	8270,63	86612,19	89240,18	28,77	2958
13	ПАР	3076,46	2982,00	6433,94	6160,73	100,25	40415,69	35318,28	43772,26	42440,49	5,01	1420
14	Російська Федерація	3485,11	1771,59	14125,91	10743,09	208,26	40535,79	31068,92	50217,29	49551,98	22,24	615
15	Саудівська Аравія	7204,73	9126,95	24575,40	20760,91	188,16	166263,59	146354,19	131616,58	120484,02	-27,53	2460
16	США	23954,48	36449,86	54696,73	59531,66	148,52	76496,36	92141,45	110433,64	111056,28	45,18	3120
17	Туреччина	2794,35	4316,55	12127,44	10540,62	277,21	33656,43	43777,59	66879,19	68676,21	104,05	996
18	Франція	21690,63	22364,03	43008,65	38476,66	77,39	73943,91	85826,61	92270,71	92581,61	25,21	2465
19	Японія	25359,35	38532,04	38109,41	38428,09	51,53	60545,08	66281,29	73925,5	74426,72	22,93	2865
20	Європейський Союз	15842,94	18243,85	36670,13	33715,13	112,81	59193,76	71258,36	80137,69	81770,63	38,14	1520
	УКРАЇНА	1569,74	635,71	3104,66	2639,82	68,17	21643,98	11575,52	18822,13	17776,54	-17,87	168
	у % до ЄС	9,91	3,48	8,47	7,83	х	36,56	16,24	23,49	21,74	х	11,05

Джерело: розраховано та складено автором з використанням [5, 6, 7]

В Україні ВВП на одного працівника становив в 2017 році – 17776,54 дол./особу, що становило 21,74% від показника в ЄС. Це може бути результатом не тільки перебування України протягом досить тривалого проміжку часу у кризовому стані, що призвело до скорочення обсягів ВВП, а й збереження значної частки «тіньової» економіки в країні.

Вітчизняні науковці (зокрема, В.М. Геєць, Л.А. Мусіна), відзначаючи наявність тенденції до ослаблення мотивації до підвищення продуктивності праці, рівня освіти та майстерності з боку працівників, наводять як аргумент наявні деформації в оплаті праці, випереджальне зростання у структурі доходів населення частки соціальних трансфертів, у порівнянні з часткою заробітної плати, протягом останніх років [8]. Загалом, це свідчить про усвідомлення суспільством та вітчизняною наукою важливості завдання підвищення продуктивності праці як важливої передумови зростання конкурентоспроможності економіки та існування ряду чинників протидії її зростанню.

За показником ВВП на душу населення за (за паритетом купівельної спроможності) на одного працівника в 2017 році серед досліджуваних країн найбільш забезпеченими країнами та територіями є Саудівська Аравія (120484,02 дол./особу) та США (111056,28 дол./особу). Найнижче значення цього показника спостерігалось в 2017 році в Індії – 16774,16 дол./особу. Розмір середньої заробітної плати у 2017 році в Україні є найнижчим серед аналізованих країн – 168 дол. США на 1 особу.

Більш поглиблений аналіз свідчить про наступне. Між ВВП на одного працівника та заробітною платою існує певна залежність, яка проявляється в тому, що зростання продуктивності праці є найважливішим джерелом підвищення заробітної плати, а правильна організація оплати праці працівників виступає як один із чинників зростання продуктивності праці в країні. Дотримання раціональних економічних пропорцій передбачає випереджувальне зростання продуктивності праці зі зростанням заробітної плати. Для розширеного відтворення, отримання необхідного прибутку і рентабельності важливо, щоб темпи зростання продуктивності праці випереджали темпи зростання оплати праці. Якщо цей принцип не дотримується, то відбувається перевитрати фонду заробітної плати, підвищення собівартості продукції та зменшення суми прибутку.

Зіставляючи індекси продуктивності праці і середньої заробітної плати, визначають коефіцієнт випередження зростання продуктивності праці в порівнянні з ростом середньої заробітної плати ($K_{в.}$):

$$K_{в.} = \frac{\bar{T}_{p(w)}}{\bar{T}_{p(z.пл.)}}, \quad (1)$$

де $\bar{T}_{p(w)}$ – середньорічний темп росту продуктивності праці, %;

$\bar{T}_{p(z.пл.)}$ – середньорічний темп росту середньої заробітної плати %;

Коефіцієнт випередження характеризує, на скільки темп зростання продуктивності праці випереджає темп зростання заробітної плати.

Залежність зміни заробітної плати та продуктивності праці характеризується коефіцієнтом еластичності:

$$K_{е.} = \frac{\overline{\Delta T\Pi}_{(z.пл.)}}{\overline{\Delta T\Pi}_{(w)}}, \quad (2)$$

де $\overline{\Delta T\Pi}_{(z.пл.)}$ та $\overline{\Delta T\Pi}_{(w)}$ – темпи приросту, відповідно, середньої заробітної плати та продуктивності праці [9].

Коефіцієнт еластичності показує, на скільки відсотків збільшилася (зменшилася) середня заробітна плата зі зміною продуктивності праці на 1%.

У 2017 р. політика в країні по забезпеченню динамічного зростання заробітної плати не супроводжувалась випереджувальним зростанням ВВП на одного працівника. Темпи зростання ВВП на одного працівника в 2017 році були менше, ніж темпи зростання оплати, і склали 128,13% і 137,06% відповідно (табл. 3). Підвищення в цьому році середньомісячної заробітної плати на 1 % росту ВВП на одного працівника склало 1,07%.

Таблиця 3

Динаміка співвідношення показників середньомісячної заробітної плати та ВВП на одного працівника в Україні

Рік	Темпи росту (зниження) середньомісячної заробітної плати, %	Темпи росту (зниження) ВВП на одного працівника, %	Коефіцієнт еластичності заробітної плати на 1 % росту (зниження) продуктивності праці	Коефіцієнт випередження ВВП на одного працівника над зростанням (зниженням) середньої заробітної плати
2001	135,22	126,82	1,07	0,94
2002	120,90	117,18	1,03	0,97
2003	122,87	123,76	0,99	1,01
2004	127,71	133,41	0,96	1,04
2005	136,61	127,10	1,07	0,93
2006	129,16	123,06	1,05	0,95
2007	129,78	133,17	0,97	1,03
2008	133,68	132,18	1,01	0,99
2009	105,54	102,19	1,03	0,97
2010	117,47	118,31	0,99	1,01
2011	117,60	122,58	0,96	1,04
2012	114,93	107,63	1,07	0,94
2013	108,46	108,63	1,00	1,00
2014	106,03	117,51	0,90	1,11
2015	120,55	139,20	0,87	1,15
2016	123,55	122,96	1,00	1,00
2017	137,06	128,13	1,07	0,93
Середньорічне значення показника	123,73	123,91	0,99	1,001

Джерело: розраховано та складено автором з використанням даних Державної служби статистики України. Демографічна та соціальна статистика / Ринок праці. Основні показники ринку праці (річні дані) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Зазначимо, що ефективне функціонування продовольчої системи України можливе в тому випадку, коли темпи зростання ВВП на одного працівника випереджають темпи зростання середньої заробітної плати в країні.

Так, у 2015 році зростання ВВП на одного працівника становило 139,20%, а зростання середньомісячної заробітної плати – 120,55%. В цей період коефіцієнт випередження продуктивності праці над зростанням середньої заробітної плати становив 1,15 і був найвищим за весь досліджуваний період. Забезпечення випереджувальних темпів зростання продуктивності праці обумовлює необхідність здійснення регулювання фонду оплати праці, оскільки існує певна можливість втрати заохочувального ефекту заробітної плати. Проведені дослідження підтверджують, що середній рівень заробітної плати в Україні цілком відповідає ступеню її економічного розвитку.

Показники ВВП, що розглядались, являють собою дослідження соціально-економічного розвитку країн. Аналіз його динаміки в Україні, в поєднанні з іншими макроекономічними показниками, свідчить, що вітчизняна економіка знаходиться в стадії глибокої кризи, яка супроводжується стагфляцією [10]. Виходячи із тенденцій розвитку сучасного світу, слід зробити висновок, що основним чинником росту економіки успішних країн є нові знання та оригінальні ідеї, які разом з фінансовими та матеріальними ресурсами забезпечують створення конкурентоспроможних товарів. Витрати з усіх джерел на дослідження і розробки є одним із головних критеріїв конкурентності економік країн світу. В Україні наукомісткість ВВП (видатки на наукові дослідження та розробки за всіма джерелами у відсотках до ВВП) у 2017 р. становила 0,45% (рис. 1).

Рис. 1. Частка витрат на виконання досліджень і розробок у ВВП України та Європейського Союзу протягом 2000-2017 рр., %

Джерело: побудовано автором з використанням [11]

Хоч загальні витрати на наукову і науково-технічну діяльність в Україні щорічно поступово зростають в абсолютному вимірі, але при цьому їх частка протягом досліджуваного періоду у ВВП становила менш як 1% ВВП. У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» чітко прописано, що обсяг фінансування науки мусить бути на рівні не менше від 1,7 % ВВП [12].

Отже, недостатнє фінансування розвитку науки та науково-дослідних робіт залишається однією із найважливіших причин слабкої конкурентності української економіки. У зв'язку з цим, всебічному та об'єктивному оцінюванню стану наукових досліджень приділяється особлива увага у всіх країнах світу. За даними Євростату, частка обсягу витрат на наукові дослідження та розробки у ВВП країн ЄС-28 у середньому становила в 2016 році 2,03%. Слід зазначити, що динаміка витрат на наукові дослідження у ЄС та протягом 2010-2017 рр. була позитивною. При цьому в Україні спостерігаються протилежні тенденції: частка витрат на наукові дослідження скоротилася з 1,03% ВВП у 2005 році до 0,45 % у 2017 році.

Модель модернізації на інноваційній основі, а відповідно і конкурентності, повинна передбачати формування потужного механізму, що забезпечує створення і впровадження у виробництво власних інновацій; комерціалізацію результатів наукових досліджень і

розробок; підготовку кадрів, здатних інтегруватися в світове наукове середовище і ефективно брати участь в міжнародному науковому обміні. Дуже важливо вирішити проблему підвищення рівня фінансування наукових досліджень і розробок, оновлення матеріально-технічної бази науково-дослідних установ та університетів. В Україні підприємства змушені працювати в умовах самофінансування. Майже 69,14% підприємств України у 2017 році фінансувалися за рахунок власних коштів – прибутку і амортизації. При цьому їх питома вага в структурі загального обсягу інвестицій зросла у порівнянні з 2010 р. на 7,46 п.п. (табл. 4).

Збільшити частку своїх коштів на інвестиції підприємствам вдалося за рахунок зростання обсягів прибутку.

У структурі інвестицій за джерелами фінансування в 2014 році у порівнянні з 2010 роком значно зменшилась частка бюджетних коштів з 5,66% до 1,25%., що пояснюється загальною економічною ситуацією в країні.

Триває зростання участі банківської системи у фінансуванні реального сектора економіки. Комерційним банкам вдалось забезпечити реальний сектор економіки необхідними кредитами за рахунок зростання депозитів населення, які в попередні роки були основним джерелом збільшення банківських пасивів, а також за рахунок підвищення запозичень на зовнішніх ринках. Витрати на виконання наукових досліджень і розробок в загальному обсягу інвестицій мали тенденцію до зниження: з 449% у 2010 році до 2,98% у 2017 році.

Досвід розвинених країн показує, що постійні відтворювальні процеси у будь-якій національній економіці стають можливими, коли забезпечується належний рівень інвестування основного капіталу. Тобто інвестиції є джерелом ефективного розширеного оновлення основних фондів і переходу виробництва на рівень високотехнологічного розвитку.

Збільшення обсягів та удосконалення структури інвестицій в основний капітал є на сьогодні основним із найважливіших завдань економічної політики. Одним з ключових завдань економічної політики України стає створення відповідних умов для підвищення конкурентоспроможності економіки на інноваційних засадах. При цьому необхідно дотримувати тісний зв'язок між інноваціями та їх комерціалізацією, тільки так можна дійсно зробити поштовх до інноваційної економіки.

Важливим етапом для розвитку економіки України є, по-перше: запровадження нових технологій та збільшення продуктивності, а по-друге – поглиблення перероблення. Це необхідно для підтримки передових позицій у світі. Від сировинного типу Україна має переходити на виробництво українського національного продукту, що дозволить підтримувати експортний потенціал в агросекторі та розширювати ринки збуту.

Багато років Україна підтримує сировинну спрямованість виробництва. В даний час Україна грає в світовій економіці роль експортера сировини та імпортера споживчих та інвестиційних товарів і послуг. Така модель економічного розвитку не може забезпечити ні високих темпів зростання добробуту населення, ні макроекономічної стабільності, ні міжнародної конкурентоспроможності України.

Таблиця 4

Розподіл капітальних інвестицій підприємств України за джерелами фінансування протягом 2010-2017 рр.

Показник	2010 рік		2014 рік		2017 рік		Відхилення, 2017 р. / 2014 р.		Відхилення, 2017 р. / 2010 р.	
	млн. грн	у % до суми	млн. грн	у % до суми	млн. грн	у % до суми	млн. грн	за питомою вагою, п.п.	млн. грн	за питомою вагою, п.п.
Обсяг капітальних інвестицій, усього	180575,5	100,00	219419,9	100,00	448461,5	100,00	229041,6	х	267886,0	х
за рахунок:										
коштів державного бюджету	10223,3	5,66	2738,7	1,25	15295,2	3,41	12556,5	2,16	5071,9	-2,25
коштів місцевих бюджетів	5730,8	3,17	5918,2	2,70	41565,5	9,27	35647,3	6,57	35834,7	6,09
власних коштів підприємств та організацій	111371,0	61,68	154629,5	70,47	310061,7	69,14	155432,2	-1,33	198690,7	7,46
кредитів банків та інших позик	22888,1	12,68	21739,3	9,91	29588,9	6,60	7849,6	-3,31	6700,8	-6,08
коштів іноземних інвесторів	3723,9	2,06	5639,8	2,57	6206,4	1,38	566,6	-1,19	2482,5	-0,68
коштів населення на будівництво житла	18885,9	10,46	22064,2	10,06	32802,5	7,31	10738,3	-2,74	13916,6	-3,14
інших джерел фінансування	7752,5	4,29	6690,2	3,05	12941,3	2,89	6251,1	-0,16	5188,8	-1,41
Витрати на виконання наукових досліджень і розробок	8107,1	4,49	9487,5	4,32	13379,3	2,98	3891,8	-1,34	5272,2	-1,51

Джерело: розраховано та складено автором з використанням [13, 14]

Висновки. Не претендуючи на повноту розкриття зазначеної складної проблеми, ми дослідили лише її окремі аспекти, які дозволяють зробити наступні висновки.

Зазначимо, що орієнтація на сировинну модель розвитку економіки України стримує науково-технічний прогрес, який є основним джерелом інноваційного економічного зростання і соціально-економічного розвитку країни. Основна проблема моделі економіки сировинного типу в тому, що виробляється недостатній рівень доданої вартості. Тому важливо якомога швидше взяти орієнтацію на створення доданої вартості всередині країни. Для цього потрібен час, техніко-технологічні інноваційні напрацювання, ноу-хау і фінансові ресурси. Це буде сприяти ефективному функціонуванню продовольчої системи України, досягненню раціональних економічних пропорцій, що передбачає зростання темпів ВВП на одного працівника, які випереджають темпи зростання середньої заробітної плати в країні. У зв'язку з цим, актуалізується завдання відмови від експортно-сировинного сценарію розвитку економіки України на користь конкурентної моделі економіки. Необхідно визначити можливість впливу інновацій на національне багатство країни та скорегувати напрямки економічної політики в експортно-сировинних економіках в умовах глобальних викликів, і головним чином в умовах ситуації, що склалася в Україні. Зробивши акцент на секторах з високою доданою вартістю, Україна зможе зменшити рівень імпорту і підвищити рівень добробуту населення.

В даний час назріла гостра потреба кардинально змінювати пріоритети в державній економічній політиці України. Повинно бути чітке розуміння на всіх рівнях управління економікою необхідності переходу від політики економічного зростання до політики економічного розвитку та імпортозаміщення.

Враховуючи положення України в світовій економіці та політиці, необхідно посилити увагу до національних факторів розвитку, забезпечення самодостатності національної економіки, створення національної економічної моделі України, яка могла б адекватно та ефективно адаптуватися до викликів сучасності й відповідати на наявні загрози. Пріоритетним завданням успішного розвитку української економіки повинно стати створення високопродуктивної переробної промисловості, основу якої, становитимуть підприємства з розвиненим інноваційним потенціалом.

Бібліографія

1. Болотіна Є. В. Трансформація економічної системи України в умовах глобалізації / Є.В. Болотіна, А.Є. Колодяжна // Научный вестник Донбасской государственной машиностроительной академии. – 2015. – № 3. – С. 259-265.
2. Мочерний С. В. Економічна теорія / С. В. Мочерний, М. В. Довбенко. – К.: Академія, 2004. – 856 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/118-ekonomchna-teorya-mocherniy-sv.html>.
3. The Global Competitiveness Report 2017-2018 [on-line]. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%93932018.pdf>.
4. KOF Index of Globalization, 2017 // [on-line]. URL: https://www.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/dual/kof-dam/documents/Globalization/rankings_2017.pdf
5. GDP per person employed (constant 2011 PPP \$) // [on-line]. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.GDP.PCAP.EM.KD>
6. Средняя зарплата по странам мира 2017 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://investorschool.ru/srednyaya-zarplata-po-stranam-mira-2017>
7. The average salary in European Union member countries 2017 // [on-line]. URL: <https://www.reinisfischer.com/average-salary-european-union-2017>
8. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: в 3 т. / за ред. акад. НАН України В.М. Геєця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. К.: Фенікс, 2007. – 556 с.

9. Мармоза А. Т. Теорія статистики: [текст] підручник / А.Т. Мармоза – 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 592 с.
10. Брояка А.А. Макроекономічні показники як індикатори соціально-економічного розвитку країни. /А.А. Брояка // Збірник тез доповідей Міжн.наук.-практ.конф. «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та управління в Україні та світі». – 2017. – Полтава: ЦФЕНД. – С. 34-36.
11. Research and development expenditure (% of GDP) // [on-line]. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS>.
12. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 03.10.2017 №2148-VIII // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
13. Державна служба статистики. Економічна статистика / Економічна діяльність / Капітальні інвестиції / Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2010-2017 роки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ibd/iokjf/iokjf_u10-13_bez.htm.
14. Державна служба статистики. Економічна статистика / Наука, технології та інновації / Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Bolotina Ye.V. and A.Ye. Kolodyazhna. 2015. Transformatsiya ekonomichnoyi systemy Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi. Nauchnbuy vestnyk Donbasskoy hosudarstvennoy mashynostroytel'noy akademyyu. – Transformation of the economic system of Ukraine in the conditions of globalization. Scientific bulletin of the Donbas State Machine-Building Academy. 3, 259-265 (in Ukrainian).
2. Mochernyy S.V. and M.V. Dovbenko. 2004. Ekonomichna teoriya. K: Akademia – Economic theory. Kyiv: Academy, 856 (in Ukrainian).
3. The Global Competitiveness Report 2017-2018 [on-line]. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>.
4. KOF Index of Globalization, 2017 // [on-line]. URL: https://www.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/dual/kof-dam/documents/Globalization/rankings_2017.pdf.
5. GDP per person employed (constant 2011 PPP \$) // [on-line]. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.GDP.PCAP.EM.KD>.
6. Srednyaya zarplata po stranam myra 2017. – Average salary by countries of the world 2017. URL: <http://investorschool.ru/srednyaya-zarplata-po-stranam-mira-2017> (in Russian).
7. The average salary in European Union member countries 2017 [on-line]. URL: <https://www.reinischfischer.com/average-salary-european-union-2017>.
8. Stratehichni vyklyky XXI stolittya suspil'stvu ta ekonomitsi Ukrayiny: v 3 t. Za red. akad. NAN Ukrayiny V.M. Heyetsya, akad. NAN Ukrayiny V.P. Semynozhenka, chl.-kor. NAN Ukrayiny B.Ye. Kvasnyuka. K.: Feniks, 2007. – Strategic Challenges of the 21st Century for the Society and Economy of Ukraine. Kyiv: Phoenix, 556 (in Ukrainian).
9. Marmoza A.T. 2013. Teoriiia statystyky: [tekst] pidruchnyk. 2-he vyd. pererob. ta dop. K.: «Tsentr uchbovoi literatury» – Theory of statistics: [text] textbook. 2nd edition revised and supplemented. Kyiv: "Center for Educational Literature", 592 (in Ukrainian).
10. Broiyaka A.A. 2017. Makroekonomichni pokaznyky yak indykatory sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku krayiny. Zbirnyk tez dopovidey Mizhn.nauk.-prakt.konf. «Suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku ekonomiky, obliku, finansiv ta upravlinnya v Ukrayini ta sviti» – Macroeconomic indicators as indicators of socio-economic development of the country. Collection of abstracts International scientific-practical conference "Current state and prospects of economy, accounting, finance and management in Ukraine and the world". Poltava: TsFEND. 34-36 (in Ukrainian).

11. Research and development expenditure (% of GDP) [on-line]. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS>.

12. Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diyal'nist': Zakon Ukrayiny vid 03.10.2017 №2148-VIII. – About scientific and scientific-technical activity: Law of Ukraine dated 10/03/1947 №2148-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.

13. Derzhavna sluzhba statystyky. Ekonomichna statystyka. Ekonomichna diyal'nist'. Kapital'ni investytsiyi. Kapital'ni investytsiyi za dzherelamy finansuvannya za 2010-2017 roky. – State Statistics Service. Economic statistics. Economic activity. Capital investment. Capital investment by sources of financing for 2010-2017 years. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ibd/iokjf/iokjf_u10-13_bez.htm.

14. Derzhavna sluzhba statystyky. Ekonomichna statystyka. Nauka, tekhnolohiyi ta innovatsiyi. Vytraty na vykonannya naukovykh doslidzhen' i rozrobok za vydamy robit. – State Statistics Service. Economic statistics. Science, technology and innovation. Expenditure on research and development by type of work. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.